

Examen VWO

2024

tijdvak 1
woensdag 15 mei
13.30 - 16.30 uur

Nederlands

Dit examen bestaat uit 38 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Beantwoord de vragen in correct Nederlands.

Geef niet meer antwoorden (zinnen, redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld één zin wordt gevraagd en je antwoordt met meer dan één zin, wordt alleen de eerste zin in de beoordeling meegeteld.

Pulp in het Nederlandse leesonderwijs?

Tekst 1 Fastfood voor jonge lezers: de schadelijke promotie van pulp in het onderwijs

(1) Wat hebben we nodig om ontleding een halt toe te roepen? Mooie verhalen natuurlijk, maar ook 'mooie lezers'. De term is van jeugd-
5 boekenauteur Benny Lindelauf. Hij bedoelt lezers die een verhaal betekenis kunnen geven, lezers die daar scholing in hebben gehad. Van zulke mooie lezers zijn er steeds minder.
10 (2) 44 procent van de Nederlandse jongeren zegt lezen niet leuk te vinden of er zelfs een hekel aan te hebben, zo blijkt uit onderzoek van Stichting Lezen. Dat zijn er meer dan
15 in onze buurlanden, en niemand begrijpt waarom juist in Nederland de ontleding zo hard stijgt. Helaas maakt de overheid ook geen geld vrij om daar serieus onderzoek naar te doen.
20 (3) In plaats daarvan investeert ze in leesbevorderingscampagnes. Waarom sorteren die nu niet het gewenste effect? Wie zich daarin verdiept, begrijpt al snel waarom de leesmotivatie laag is. De campagnes die gericht zijn op leesbevordering sturen op 'leesplezier', vanuit de gedachte dat op plezier vanzelf leesmotivatie volgt.
25 (4) Daarom is besloten dat in de Jonge Jury-campagne jongeren zelf kiezen welke boeken ze nomineren en bekronen. De Jonge Jury, die jaarlijks 180.000 leerlingen in de onderbouw bereikt, wordt betaald
30 door Stichting Lezen, ondersteund door het Nederlands Letterenfonds en uitgevoerd door Passionate Bulkboek, een organisatie die zich

'dé leesspecialist in voortgezet
40 onderwijs' noemt.

(5) Leerlingen van twaalf tot vijftien jaar kiezen de boeken voor de shortlist aan de hand van een groslijst van uitgevers, zonder instructie, richtlijn
45 of een voorselectie door opvoeders of leraren. Het is verontrustend dat hun keuze vervolgens leidend wordt in een campagne die wordt betaald met overheidsgeld. Het is alsof je
50 kinderen de supermarkt instuurt met de opdracht te kopen wat ze lekker vinden en datgene waarmee ze naar buiten komen, opdringt aan alle kinderen van het land, onder het
55 mom van 'gezond eten'. Nederland zou zijn eigen cultuuronderwijs serieuzer moeten nemen.

(6) Dit jaar brachten 10.000 kinderen een stem uit voor de Jonge Jury-prijs. De winnaar die woensdag 9 juni bekend wordt, zal met zekerheid een pulpboek zijn. Wat bedoelen we met pulp? Dat is niet hetzelfde als lectuur. Er zijn genoeg redenen om
65 zwakke of onwillige lezers aan te moedigen door ze, pakweg, een spannende jeugdroman van Lydia Rood te laten lezen of de biografie van Wim Kieft.¹⁾

(7) Maar wat de Jonge Jury propageert, is van een ander kaliber. Het zijn verhalen die seksistisch en racistisch denken bevestigen, de lezer alleen van kick naar kick jagen.
75 Verhalen die stilistisch, inhoudelijk, cultureel en moreel armoedig en

zelfs schadelijk zijn. We analyseerden de shortlist van dit jaar en alle winnende titels van de afgelopen tien jaar, waarvan er zeven werden geschreven door één auteur: Mel Wallis de Vries. Eenlettergrepige titels, dramatisch-realistische foto's op de voorkant en kekke elastieken buikbandjes moeten de jonge lezer verleiden: *Klem*, *Wreed*, *Vals* of *Shock* heten haar boeken.

(8) Het stramien is steeds identiek: na een scène waarin steevast een vrouwelijk slachtoffer wordt gepijnigd, vernederd en vaak vermoord, gaan we terug in de tijd en komen er vier à vijf verschillende meisjes aan het woord – soms via vlogs, dagboekfragmenten, app- of e-mailberichten. Ze zijn typetjes en hebben steevast één ding gemeen: het zijn altijd witte meisjes met lang, los haar. De meisjes lijken geen enkele inhoud of substantie te hebben. De personages veroordelen elkaar op hoe ze eruitzien, en wat ze eten en drinken.

(9) Seks is vrijwel altijd ongewenst en gewelddadig in deze teksten, maar de lezer krijgt geen ruimte om dat kritisch te beschouwen, omdat die meekijkt met daders in lang uitgesponnen geweldsscènes. Verkrachting en moord worden als haast onvermijdelijk lot voor jonge vrouwen gepresenteerd: als ze in het donker door het park fietsen, maar soms ook als ze in hun eigen slaapkamer zijn. Het hyperrealisme met herkenbare school- en plaatsnamen maakt het nog angstaanjager. De shortlist van dit jaar bestond uit drie jeugdthrillers die qua opbouw en verhaalinhoud sprekend op de boeken van Wallis de Vries lijken. Succes is blijkbaar besmettelijk.

(10) Met zulke lelijke teksten kweek je geen mooie lezers. Jonge lezers

lezen vooral belevend en herkend. Wat ze lezen, nemen ze letterlijk omdat hun literaire competenties nog niet zijn ontwikkeld. In het lesmateriaal van de Jonge Jury worden deze competenties ook niet aangesproken.

(11) Waarom wordt dit geld, afkomstig van Stichting Lezen en het Letterenfonds, niet besteed aan de promotie van echte jeugdliteratuur in de klas? Verhalen kunnen je leren hoe je betekenis kunt geven aan de wereld. Hoe je gevoelens, relaties, maar ook maatschappelijke verhoudingen kunt begrijpen en hoe je er taal voor kunt vinden. Ze bieden de sleutel tot een volwassen, ethische houding.

(12) Kwalitatieve jeugdliteratuur geeft de verbeelding van jonge mensen de ruimte om nieuwe en andere perspectieven en samenlevingsvormen te verkennen. Door identificatie met steeds nieuwe personages kunnen jonge lezers hun persoonlijkheid vormen, hun opvattingen toetsen. Literatuur draagt bij aan empathie en aan burgerschap.

(13) Dat in het Nederlandse onderwijs op de basisschool en in het voortgezet onderwijs het lezen van onze internationaal geprezen jeugdliteratuur, denk aan Anna Woltz, Simon van der Geest, Martha Heesen of Bart Moeyaert, niet verplicht is, en dat er geen eisen worden gesteld aan de kwaliteit van wat er op school wordt gelezen, is een vorm van ernstige en structurele verwaarlozing. Laten we in het op handen zijnde nieuwe curriculum voor het vak Nederlands²⁾ het vrijblijvende begrip 'fictie' vervangen door 'jeugdliteratuur'.

(14) Tot het zover is, kunnen de organisatoren van de Jonge Jury het

alvast over een andere boeg gooien.
Een shortlist die wordt opgesteld
door specialisten lijkt ons de

eenvoudigste oplossing. 'Als ze maar
175 lezen' is geen excuus voor pulp.

*naar: Yra van Dijk en Marie-José Klaver
uit: de Volkskrant, 6 juni 2021*

*Yra van Dijk is gasthoogleraar bij instituut LUCAS van de Universiteit
Leiden. Marie-José Klaver is vakdidacticus en docent Nederlands in het
voortgezet onderwijs.*

noot 1 De biografie *Kieft* portretteert de voormalige Nederlandse profvoetballer Wim Kieft;
veel aandacht gaat erin uit naar diens alcohol- en drugsverslaving. *Kieft* was in 2014
het bestverkochte boek in Nederland.

noot 2 Het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen bereidde tijdens de
publicatie van dit artikel een onderwijsherziening voor van (onder meer) het schoolvak
Nederlands.

Reacties op tekst 1

Tekstfragmenten 1 tot en met 4 zijn reacties op tekst 1. Ze verschenen in het dagblad de Volkskrant en op Neerlandistiek, een online tijdschrift voor de Nederlandse taal-, letterkunde en taalbeheersing.

tekstfragment 1

(1) Van Dijk en Klaver stellen dat er wat hen betreft voor sommige boeken geen plaats mag zijn in het onderwijs, omdat ze in hun ogen niet bijdragen aan de literaire ontwikkeling en bovendien een schadelijk effect zouden hebben. Wij zien dat anders: deze boeken zijn voor veel kinderen de (enige) motivatie
5 om een boek op te pakken. Het is kortom de eerste toegang, het begin van iets moois.

(2) En hoewel boeken in de klas en ook de Jonge Jury zelf wel degelijk kritisch bekeken mogen worden, kan het niet de bedoeling zijn dat we een bepaalde groep boeken en auteurs, en daarmee ook de jonge lezers die deze boeken
10 waarderen, categoriaal afwijzen.

*naar: Gerlien van Dalen en Giel van Strien
uit: de Volkskrant, 11 juni 2021*

*Gerlien van Dalen is directeur-bestuurder van Stichting Lezen.
Giel van Strien is directeur van Passionate Bulkboek, een organisatie voor de stimulering van de Nederlandse taal en literatuur bij jongeren.*

tekstfragment 2

(1) Persoonlijk vind ik het ook jammer dat thrillers steevast hoog eindigen. En ik ben het absoluut met u eens dat het schadelijk is om seksueel geweld zo vaak in te zetten, puur als plotwending. Dat de beschreven vrouwelijke
5 hoofdpersonages pieperige slachtoffertjes zijn (of maken ze, ik noem maar iets gek, een karakterontwikkeling door?).

(2) Maar laten we niet vergeten dat er in 'echte' literatuur ook schadelijke personen of ideeën voorkomen. Van mijn literaire kennismaking op het vwo herinner ik me vooral de smerige seksscènes van Ronald Giphart en Jan Wolkers. Vind ik persoonlijk even schadelijk als die 'pulp' waar u het nu over
10 heeft. Omdat ik de vrijheid van jongeren waardeer, accepteer ik ook dat vooral thrillers de shortlist halen. Loslaten, noemen ze dat.

(3) Wat ik niet begrijp en nooit heb begrepen, is wat er zo verkeerd is aan leesplezier. Waarom er een elitaire minderheid is, die vindt dat we altijd
15 neerbuigend moeten doen over Young Adult-boeken voor jongeren (en feelgood-romans voor volwassenen, trouwens). Die vindt dat jongeren geen eigen keuzen mogen of kunnen maken.

*naar: Carlie van Tongeren
uit: de Volkskrant, 8 juni 2021*

Carlie van Tongeren is auteur van jeugdliteratuur. Ze is twee keer genomineerd voor de Jonge Jury.

tekstfragment 3

- (1) In hun reactie op de kritiek van Van Dijk en Klaver stellen Gerlien van Dalen (Stichting Lezen) en Giel van Strien (Passionate Bulkboek) dat de bekritiseerde schrijvers “de onderwerpen die in hun boeken voorkomen (geweld, ongewenste seks, racisme) juist aan de kaak willen stellen en
5 bespreekbaar willen maken bij de groep die het aangaat: de jeugd zelf”. Je kunt je echter afvragen hoe goed ze daarin slagen, als hun boeken zelf de stereotypen reproduceren die ze blijkbaar proberen te bestrijden. Belangrijker nog is dat dit soort onderwerpen pas echt bespreekbaar wordt onder leiding van een docent die de discussie aan de hand van gerichte leesvragen in
10 goede banen kan leiden.
- (2) Over die didactische kant gaat het in de commotie rond het artikel van Van Dijk en Klaver nauwelijks, terwijl op het vlak van representatie en stereotypie het Nederlandse literatuuronderwijs juist een grote slag heeft te maken. Neem Tim Krabbés schoolklassieker *Het gouden ei* (1984), al
15 decennia koploper op de lijst met meest gelezen boeken in het voortgezet onderwijs. Menig docent Nederlands kan de novelle inmiddels niet meer zien, maar gestuwd door de populariteit van het boek in de ranglijstjes, nemen leerlingen het keer op keer ter hand.
- (3) En wat lezen ze dan? (...) Dat het vrouwelijke hoofdpersonage Saskia
20 Ehlvest zich vooral inlaat met breien, make-up, de *Marie Claire* en stofzuigen.

naar: Jeroen Dera

uit: de Volkskrant, 23 juni 2021

Jeroen Dera is docent Nederlandse Letterkunde aan de Radboud Universiteit Nijmegen.

tekstfragment 4

- Deze mensen zijn in de war. Ze denken dat neerlandistiek een soort maatschappijleer is, of dat de neerlandistiek de maatschappijleer moet verdringen om het nut nog extra te bewijzen voor de mannen in de blauwe pakken, voor wie zij werkelijk onophoudend dansjes uitvoeren. Boeken
5 bespreken vanuit maatschappelijk-wenselijk oogmerk doe je bij maatschappijleer. Bij neerlandistiek gaat het om literaire onderwerpen. Was dit dan genoeg aanzet tot dat goede literaire gesprek? Gunnen jullie de leraren maatschappijleer nog hun vakgebied? Of moeten de economen ook voortaan voor hun baan vrezen?

naar: maanantai

uit: Neerlandistiek, 24 juni 2021

Maanantai is een pseudoniem van Martijn Benders, dichter en publicist.

Pulp in het Nederlandse leesonderwijs?

Na publicatie van tekst 1 verschenen hierop landelijk verscheidene reacties. Vier van deze reacties staan als fragment in het tekstboekje, na tekst 1. Behalve vragen over tekst 1 bevat dit examen vragen over deze reacties in samenhang met tekst 1.

Tekst 1 Fastfood voor jonge lezers: de schadelijke promotie van pulp in het onderwijs

Tekst 1 kun je met onderstaande kopjes in vier opeenvolgende delen onderverdelen:

- deel 1: Het probleem van de ontleding
- deel 2: Een verkeerde overheidsmaatregel
- deel 3: De schade aan jongeren ontrafeld
- deel 4: Juiste overheidsinitiatieven?

1p 1 Bij welke alinea begint deel 3, 'De schade aan jongeren ontrafeld'?

"Wat hebben we nodig om ontleding een halt toe te roepen? Mooie verhalen natuurlijk, maar ook 'mooie lezers'." (regels 1-4)

1p 2 Welke bedenking zal een kritische lezer waarschijnlijk vooral hebben bij het antwoord op de vraag in bovenstaand citaat?

'Mooie verhalen' en 'mooie lezers'

- A staan inhoudelijk geheel los van de ontleding.
- B verergeren de ontleding eerder dan dat ze haar verminderen.
- C zijn inhoudelijk nauwelijks of niet te onderscheiden van elkaar.
- D zijn zeker niet de enige zaken die de ontleding kunnen stoppen.

Uit alinea 5 is het standpunt af te leiden dat de Nederlandse overheid haar "eigen cultuuronderwijs" momenteel onvoldoende serieus neemt.

2p 3 Geef de redenering weer waarmee in deze alinea dit standpunt wordt onderbouwd.

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

"Nederland zou zijn eigen cultuuronderwijs serieuzer moeten nemen." (regels 55-57)

2p 4 Welke twee concrete maatregelen worden daarvoor verderop in tekst 1 voorgesteld?

Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Zowel in de titel van tekst 1 als in de supermarktmetafoor in alinea 5 worden de boeken op de shortlist van de Jonge Jury vergeleken met voedsel.

- 2p 5 Welke twee kenmerken van de boeken van de Jonge Jury worden benadrukt met deze voedselvergelijkingen?

In alinea 7 worden negatieve kenmerken van pulp genoemd, waaronder:

- 1 Pulp bevestigt lezers in seksistisch denken.
- 2 Pulp bevestigt lezers in racistisch denken.
- 3 Pulp jaagt bij lezers vooral een kick na.

- 2p 6 Citeer voor elk van de drie kenmerken een zinsgedeelte uit alinea 8 dat als een voorbeeld ervan is te beschouwen.
Neem de nummers van de drie kenmerken over en zet daarachter je antwoord.

“Met zulke lelijke teksten kweek je geen mooie lezers.” (regels 122-123)

- 3p 7 Leid uit alinea 10 tot en met 12 vier kenmerken af van “mooie lezers”.

“Literatuur draagt bij aan empathie en aan burgerschap.” (regels 151-152)

- 1p 8 Citeer de zin uit alinea 7 tot en met 10 waaruit duidelijk blijkt dat pulp juist afbreuk doet aan burgerschap.

“Dat in het Nederlandse onderwijs op de basisschool en in het voortgezet onderwijs het lezen van onze internationaal geprezen jeugdliteratuur, denk aan Anna Woltz, Simon van der Geest, Martha Heesen of Bart Moeyaert, niet verplicht is (...)” (regels 153-160)

- 1p 9 Waarom wordt in bovenstaand citaat benadrukt dat onze jeugdliteratuur “internationaal geprezen” wordt, gelet op de strekking van tekst 1? omdat deze internationale waardering

- A duidelijk maakt dat er in het buitenland weinig begrip is voor het gebrek aan kwaliteitseisen in het Nederlandse literatuuronderwijs
- B het des te schrijnender maakt dat onze kwalitatief goede jeugdliteratuur in eigen land nauwelijks door jongeren hoeft te worden gelezen
- C nogmaals onderstreept hoe schadelijk het voor Nederlandse jongeren is dat er geen kwaliteitseisen aan jeugdliteratuur worden gesteld
- D tot nu toe klaarblijkelijk niet heeft geleid tot een noodzakelijke aanscherping van eisen in het Nederlandse literatuuronderwijs

- 2p 10 Welke uitspraak geeft de hoofdgedachte van tekst 1 het best weer?
- A Door belevend en herkendend lezen in leesbevorderingsinitiatieven te bevorderen, werkt de overheid seksistisch en racistisch denken in de hand.
 - B Door de literaire competenties van leerlingen te verwaarlozen, negeert de overheid waardevolle adviezen van echte deskundigen.
 - C Door leesmotivatie prioriteit te geven in het onderwijs, veronachtzaamt de overheid de serieuze jeugdliteratuur in Nederland.
 - D Door leesplezier in leesbevorderingsinitiatieven centraal te stellen, frustreert de overheid de literaire ontwikkeling van scholieren.

Reacties op tekst 1

Lees tekstfragment 1.

In tekstfragment 1 worden twee kritiekpunten ingebracht tegen de opvattingen over leesonderwijs uit tekst 1.

- 2p 11 Vat deze twee kritiekpunten samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

Lees tekstfragment 2.

“ik ben het absoluut met u eens dat het schadelijk is om seksueel geweld zo vaak in te zetten, puur als plotwending.” (regels 2-3, tekstfragment 2)
Een kritische lezer zou kunnen vinden dat deze bewering over thrillers in strikte zin in tegenspraak is met een andere bewering uit tekstfragment 2.

- 1p 12 Met welke andere bewering is deze vooral in tegenspraak?
- A Er is niets kwalijks aan het feit dat jongeren vanuit leesplezier hun boeken kiezen.
 - B Het heeft principieel de voorkeur dat jongeren zelf hun boeken kunnen kiezen.
 - C Jongeren zijn door de leesles allang bekend met schadelijke personen en ideeën in boeken.
 - D Seksuele misstanden spelen ook een schadelijke rol in bekende literaire werken.

In tekstfragment 2 worden twee argumenten ingebracht tegen de argumentatie in tekst 1.

- 2p 13 Vat deze twee argumenten samen.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen. Gebruik voor je antwoord niet meer dan 40 woorden.

“Wat ik niet begrijp en nooit heb begrepen, is wat er zo verkeerd is aan leesplezier.” (regels 12-13, tekstfragment 2)

Een kritische lezer kan vinden dat deze uitspraak geen recht doet aan de inhoud van tekst 1.

- 1p 14 Geef aan waarom een kritische lezer dat kan vinden. Baseer je antwoord op de inhoud van tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

“Waarom er een elitaire minderheid is, die vindt dat we áltijd neerbuigend moeten doen over Young Adult-boeken voor jongeren (en feelgoodromans voor volwassenen, trouwens).” (regels 13-15, tekstfragment 2)
Een kritische lezer kan vinden dat het standpunt van tekst 1 in dit citaat wordt vertekend.

- 1p 15 Citeer de zin uit alinea 4 tot en met 7 van tekst 1 die een kritische lezer hiervoor het best als argument kan gebruiken.

Lees tekstfragment 3.

- 2p 16 Geef aan of het negatieve oordeel over pulpboeken uit tekst 1 *wel* of *niet* eenduidig wordt afgewezen in tekstfragment 3, en citeer de zin uit tekstfragment 3 waaruit dit blijkt.

In tekstfragment 3 wordt een andere omgang met stereotypen in het leesonderwijs bepleit dan in tekst 1.

- 2p 17 Geef dit verschil aan. Neem de nummers uit onderstaande zinnen over en zet daarachter je antwoord.

Gelet op tekstfragment 3 moeten docenten boeken die stereotypen bevestigen, in hun onderwijs ...(1)...

Gelet op tekst 1 moeten docenten boeken die stereotypen bevestigen, in hun onderwijs juist ...(2)...

Lees tekstfragment 4.

- 1p 18 Op welke alinea van tekst 1 vormt tekstfragment 4 het duidelijkst een tegenreactie?
A op alinea 8
B op alinea 9
C op alinea 10
D op alinea 11

In tekstfragment 4 wordt een andere inhoudelijke invulling van literatuuronderwijs bepleit dan in tekst 1.

- 2p 19 Benoem beide invullingen. Baseer je antwoord op tekstfragment 4 en op alinea 10 tot en met 12 van tekst 1.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

Hieronder staan drie uitspraken uit tekstfragment 4:

- 1 “Deze mensen zijn in de war.” (regel 1)
- 2 “Ze denken dat neerlandistiek een soort maatschappijleer is, of dat de neerlandistiek de maatschappijleer moet verdringen om het nut nog extra te bewijzen” (regels 1-3)
- 3 “Of moeten de economen ook voortaan voor hun baan vrezen?” (regels 8-9)

3p 20

Een kritische lezer kan in elke uitspraak een drogreden aanwijzen, gelet op de inhoud van tekst 1. Geef voor elke uitspraak aan welke. Kies daarvoor uit onderstaande drogredenen. Een drogreden kan slechts één keer worden gebruikt.

Neem de nummers van de uitspraken over en zet daarachter de letter van de juiste drogreden.

- a bespelen van het publiek
- b cirkelredenering
- c onjuist beroep op een kenmerkschema
- d ontduiken van de bewijslast
- e overdrijven van een voor- of nadeel
- f persoonlijke aanval
- g vertekening van het standpunt

Tekst 2 Toverberg

(1) De eerste ochtend zitten ze nog samen aan tafel, de moeder en haar puberzoon. De jongen lang en bleek, moedervlekken op zijn wangen en in 5 zijn hals, onhandig onderuitgezakt (dat is zijn opdracht, de onuitgesproken opdracht van alle puberjongens ter wereld). De moeder: opeengeklemde kaken, gezicht dat lijkt te 10 zijn samengedrukt tussen een lakenpers, uitgestreken maar gepijnigd in het proces. Geen van de twee doet de minste poging contact te maken, integendeel: ze lijken allebei intensief 15 bezig de ander mentaal uit te wissen.

(2) Op de tweede ochtend komt eerst de moeder de ontbijtzaal binnen. Met hetzelfde gezicht eet ze een sneetje brood met kaas. Pas wanneer ze weg 20 is, betreedt haar zoon de zaal om in hoog tempo twee croissants met Nutella weg te werken. Hoe ze de rest van de dagen doorbrengen, is een raadsel, maar vanaf die ochtend 25 ontbijten ze apart.

(3) Naarmate de dagen verstrijken, wordt het veld van verbittering rond de moeder steeds groter. De manier waarop ze haar boterham met kaas 30 eet, lijkt op een gevecht, de manier waarop ze haar telefoon oppakt en een bericht intoetst op een regelrechte oorlog. Dat ze in een akelige scheiding ligt of er net eentje achter 35 de rug heeft, lijkt me evident. Het is een vorm van ongeluk die iedereen er ongeveer hetzelfde doet uitzien: grauw, de trekken rond de mond versteend. De tafeltjes rond het hare 40 blijven leeg. Verbittering is niet erg aantrekkelijk, en bovendien lijkt de kans niet onaanzienlijk dat ze uithaalt naar iedereen die het waagt haar veld te betreden.

45 (4) Het is heerlijk gluren, in de ontbijtzaal boven op de berg. Niemand is geharnast door de dag, haren zijn ongekamd, ogen onopgemaakt. Van privacy is geen sprake in het koude 50 ochtendlicht dat door de majestueuze ramen binnen schijnt. Chronische vermoeidheid maakt zich kenbaar in onwakkere gelaatstrekken van jonge ouders, relationele spanningen komen tot uiting in de manier waarop 55 een broodje wordt besmeerd met boter.

(5) Vroeger namen de gasten tbc¹⁾ mee naar boven, nu gewoon de aaneenschakeling van fortuinlijke en 60 minder fortuinlijke wendingen waaruit hedendaagse bevoorrechte levens bestaan. In plaats van maanden of zelfs jaren verblijft men ten hoogste 65 nog een week op de berg. Waar de sanatoriumpatiënten van weleer haast ten onder gingen aan de uitgestrekte verveling van het kuren, is de hedendaagse vakantieganger vooral 70 bang niet efficiënt genoeg om te gaan met zijn vakantietijd. Er moet genoeg geschied worden om de dure skipas te verantwoorden, genoeg in de zon gezeten in de kiertjes tussen 75 de sneeuwbuien, genoeg geslapen om tot rust te komen. Ontspanning is een plicht die niet erg veel verschilt van de plichten in de wereld beneden, al zal iedereen bij thuiskomst 80 menen dat een week lang alles anders was.

(6) Op de paal van de stoeltjeslift hangt een bord met de tekst: 'Een slechte dag skiën is nog altijd beter 85 dan een goede dag op kantoor'. Waarvoor het bord adverteert, weet ik niet: iedereen die het leest, bevindt zich op de piste en overduidelijk niet

op een kantoor. Misschien is het er
90 slechts om mensen eraan te herinne-
ren dat ze de juiste keuze hebben
gemaakt, de frisse buitenlucht heb-
ben verkozen boven de vervuilde
tweedehandslucht van hun grote of
95 middelgrote stad. Hier zijn is in elk
geval niet dáár zijn. De daarop-
volgende palen zijn behangen met
advertenties van Swissair, voor
vluchten naar Tampa en Orlando.

100 Wie genoeg heeft van de sneeuw,
kan altijd nog naar de zon.

(7) Tussen ons hotel en het andere
voormalige sanatorium aan de voet
van de berg loopt een kronkelend
105 pad dat is vernoemd naar Thomas
Mann. Terwijl zijn vrouw moest
kuren, deed hij inspiratie op voor zijn
grote roman.²⁾ Langs de route zijn
plakaten te vinden met citaten. 'Zum
110 *Leben gibt es zwei Wege*', zegt Hans
Castorp tegen Madame Chauchat.
'*Der eine ist der gewöhnliche, direkte
und brave. Der andere ist schlimm, er*

*führt über den Tod, und das ist der
115 geniale Weg!*'³⁾

(8) Dat kan eigenlijk niet meer hè,
zegt mijn reisgenoot met spijt in zijn
stem, zo onbeschaamd praten over
genialiteit. Ik vraag me vooral af of
120 de directe en brave weg en het smal-
le pad langs de dood wel twee ver-
schillende wegen zijn, en wie bepaalt
wat braaf is en wat heldhaftig.

(9) In de roodverlichte hotelbar speelt
125 een pianiste in galajurk iedere avond
versnelde versies van *My heart will
go on* en *The greatest love of all*⁴⁾
voor een handjevol hotelgasten. Op
de laatste avond zie ik de moeder en
130 de zoon op een bank in de hoek. Ze
praten nog altijd niet met elkaar,
maar ze leunen achterover en staren
met iets wat lijkt op tevredenheid
naar de donkere bergtoppen in de
135 verte, waar bewegende lichtpuntjes
de wagens aanduiden die de pistes
prepareren voor een nieuwe dag.

naar: Niña Weijers

uit: *De Groene Amsterdammer*, 19 februari 2020

Niña Weijers is auteur van romans en essays.

noot 1 Tbc is een afkorting van tuberculose, een bacteriële infectieziekte van de longen waar tot aan de Tweede Wereldoorlog geen medicijn voor was. Rijke tbc-patiënten verbleven soms wel jaren in hoog in de bergen gelegen sanatoriums, vanwege de rust en schone lucht aldaar.

noot 2 Bedoeld wordt de roman *De toverberg* (1924) van de Duitse schrijver Thomas Mann (1875-1955). Deze gaat over Hans Castorp, die op bezoek gaat in een sanatorium in het Zwitserse Davos en daar verliefd wordt op een jonge Russin, Clawdia Chauchat. Zijn bezoek duurt echter niet drie weken, zoals gepland, maar zeven jaar.

noot 3 Vertaling: 'Er zijn twee wegen naar het leven; de ene is de gebruikelijke, directe en brave weg. De andere is hachelijk, hij loopt via de dood, en dat is de geniale weg!'

noot 4 Dit zijn titels van populaire liefdesliedjes.

Tekst 2 Toverberg

- De moeder lijkt zich gedurende de eerste dagen in het hotel psychologisch te ontwikkelen, blijktens alinea 1 tot en met 3.
- 1p 21 Welke woordenreeks geeft de psychologische ontwikkeling van de moeder in alinea 1 tot en met 3 chronologisch het best weer?
- A alleen, gespannen, oorlogszuchtig
 - B gepijnigd, alleen, verbitterd
 - C gespannen, gefrustreerd, ongelukkig
 - D ongelukkig, verbitterd, gelaten
- “Het is heerlijk gluren, in de ontbijtzaal boven op de berg.” (regels 45-46)
- 2p 22 Leg in eigen woorden uit door welke twee factoren het “heerlijk gluren” is naar de gasten in de ontbijtzaal, gelet op alinea 4. Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- De gasten van nu worden in alinea 5 vergeleken met de gasten van vroeger.
- 2p 23 Leid uit alinea 5 twee overeenkomsten af tussen de gasten van nu en die van vroeger.
- In alinea 5 wordt beschreven hoe hedendaagse vakantiegangers omgaan met hun vakantietijd.
- 2p 24 Leg uit wat tegenstrijdig is aan de manier waarop hedendaagse vakantiegangers omgaan met hun vakantietijd, gelet op alinea 5. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.
- Alinea 6 is te beschouwen als een uitwerking van één zin uit alinea 5.
- 1p 25 Citeer deze zin uit alinea 5.
- De beschrijving van moeder en zoon op “de laatste avond” in alinea 9 verschilt in twee opzichten inhoudelijk van hun eerdere beschrijving in alinea 2 en 3.
- 2p 26 Leg uit in welke twee opzichten de beschrijving van moeder en zoon in alinea 9 inhoudelijk verschilt van deze eerdere beschrijving in alinea 2 en 3. Geef geen voorbeelden.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 30 woorden.

- 1p 27 Welke uitspraak doet het meest recht aan de ik-figuur in tekst 2?
- A De ik-figuur bespreekt ter amusement wintersporters negatief, terwijl deze samen met een reisgenoot verblijft in een voormalig sanatorium.
 - B De ik-figuur is duidelijk afkerig van wintersport en zit op de berg om met een reisgenoot tot rust te komen in een voormalig sanatorium.
 - C De ik-figuur is fanatiek liefhebber van wintersport en zit op de berg om samen met een reisgenoot tot rust te komen in een voormalig sanatorium.
 - D De ik-figuur stelt zich op als een beschouwer van wintersporters, terwijl deze samen met een reisgenoot verblijft in een voormalig sanatorium.
- 2p 28 Welke zin typeert tekst 2 het best?
- A Deze tekst is een filosofisch eerbetoon aan een bekend literair werk waarin een wintersportlocatie centraal staat.
 - B Deze tekst is een literaire bespiegeling waarin ervaringen tijdens een wintersportvakantie tot existentiële overwegingen leiden.
 - C Deze tekst is een onderzoeksverslag waarin observaties op een wintersportvakantie in een breed maatschappelijk kader worden geplaatst.
 - D Deze tekst is een reportage waarin het gedrag van vakantiegangers in een hotel wordt besproken, geduid en beoordeeld.

Onderzoek naar de waardering van *De engelenmaker*

bron 1

Een horrorverhaal uit naam der wetenschap

door Marcia, 16 januari 2018

(1) In *De engelenmaker* keert dokter Victor Hoppe na twintig jaar afwezigheid terug naar zijn geboortedorp Wolfheim, een dorpje op de grens tussen Nederland, België en Duitsland. De dokter is niet alleen, maar arriveert met drie pasgeboren kinderen. De dorpsgenoten kijken de dokter met de nek aan.

5 Waar is de moeder van de kinderen en wat is er aan de hand met deze bijzondere drieling? De geruchten gaan dat de drieling Gabriël, Michaël en Rafaël ernstig ziek is, maar er blijkt meer aan de hand te zijn; niet alleen met de kinderen, maar ook met de dokter zelf. *De engelenmaker* van Stefan Brijs is een boek zoals je nog nooit gelezen hebt – en daarna ook nooit meer zult
10 lezen, tenzij je weer van voren af aan begint. Het verhaal zit tot in de puntjes goed in elkaar, leest als een film en zet je aan het denken over de grens tussen wetenschap en religie, alsook de grens tussen realiteit en fictie. Geniaal van begin tot eind.

(2) Het verhaal wordt gekenmerkt door een sobere schrijfstijl, die tegelijkertijd
15 heel beeldend is. Als je het boek leest, zie je als het ware een film in je hoofd. Een echte verfilming zit er helaas niet in, al was hier meerdere keren sprake van. Maar, zoals Stefan Brijs in alle bescheidenheid al aangaf op de boekenbeurs, het boek zit zo geniaal in elkaar dat gebleken is dat een verfilming onmogelijk is. Hoewel het verhaal veel wetenschappelijke termen bevat, is het
20 echter nergens droog of saai. Brijs weet wetenschap op zo'n manier te presenteren dat het aanvoelt als een spannend horrorverhaal. Je wilt weten wat er met de kinderen aan de hand is en wat Victor Hoppe bezielde heeft om dit alles te doen. (...)

25 **Creepy horrorverhaal in de naam der wetenschap ★★★★★**

naar: Marcia van der Zwan

uit: hebban.nl

Marcia van der Zwan is als marketeer werkzaam bij een Vlaamse uitgever en beheert onder meer een boekenblog. Hebban.nl is een populaire boekensite en lezerscommunity voor Nederland en Vlaanderen, waarop lezers eigen recensies kunnen plaatsen.

bron 2

(reactie 1) “Het was echt een heel gaaf boek. Er zat meer medische wetenschap in dan ik in eerste instantie dacht. Dat was wel heel leuk. Verder werd er heel veel contact naar God gelegd, dat zegt me verder echt totaal niks, maar het was wel interessant deze keer.”

5 Jouk, 5 havo, op: scholieren.com

(reactie 2) “Je ziet alles vanuit diverse oogpunten waardoor je je eigen mening over de situatie kan scheppen. Het is wel een dikke roman maar het leest fijn waardoor de dikte alleen maar voordelig is.”

10 Wida, 5 vwo, op: scholieren.com

naar: jeugdbibliotheek.nl/12-18-jaar/lezen-voor-de-lijst

bron 3

Waarderingsgeschiedenis

(1) De meeste recensenten zijn zonder meer enthousiast over *De engelenmaker*. Zij prijzen Brijs als een bekwaam verhalenverteller die in staat is sympathie te wekken voor een griezel. Ook bewonderen zij zijn roman om de hechte compositie, de sobere en doeltreffende stijl en de spanning. (...)

5 **(2)** Binnen de dagbladders toont alleen Bert Bultinck zich in *De Morgen* onvoorwaardelijk negatief. Door de vooraankondiging dat *De engelenmaker* de eerste Nederlandse roman over klonen is, kan het verhaal hem niet meer verrassen. En ook Hoppes uiteindelijke zelfkruisiging heeft hij zien aankomen vanwege een te dik aangezette Jezusvergelijking. Hierbij komt een te grote
10 uitleggerigheid en proza dat in stilistisch opzicht “niet meer dan netjes, en zowat nergens briljant” is.

(3) Twee andere negatieve reacties zijn te vinden in de tijdschriften *Liter*, dat de literatuur vanuit christelijke invalshoek beziet, en *Dietsche Warande & Belfort*. In het eerste blad typeert Gerda van de Haar *De engelenmaker* als
15 niet meer dan een literaire thriller, wel spannend en knap verteld, maar weinig verrassend en in een stijl waaraan niet veel te beleven valt. Haar grootste kritiek betreft het thema van de klonen, dat uitgemolken zou zijn en door de auteur in ethisch opzicht veel te oppervlakkig behandeld wordt. Ook het interpretatiespel met de Bijbel gaat in haar ogen nergens over. (...)

naar: Nora van Laar

uit: dbnl.org

Nora van Laar is letterkundige en schrijft schrijversportretten en analyses van literaire werken. De Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) is een digitale collectie van teksten uit de Nederlandse letterkunde en taalkunde en komt voort uit een samenwerking tussen de Taalunie, de Vlaamse Erfgoedbibliotheek en de Koninklijke Bibliotheek.

Het kind als beter exemplaar van jezelf

(1) (...) Stefan Brijs wil maar zeggen dat lezers van alles in een verhaal kunnen vinden. Zelfs dingen die de schrijver volstrekt onbekend zijn. Brijs vindt het geen enkel probleem als lezers verwantschappen zien tussen zijn werk en allerlei andere verhalen. “Het is onmogelijk om nu nog een verhaal te schrijven dat geen raakvlak heeft met een ander verhaal. Alles is al geschreven. Alle verhalen over de grote gevoelens, die sinds de Griekse tragedies worden behandeld – liefde, haat, trouw, ontrouw, jaloezie, macht, ambitie – zijn al van alle kanten belicht. Toch blijft het zinvol om erover te schrijven. De dramatiek is bekend, maar hoe kom je tot die dramatiek! Het hoe, daar herken je een goede schrijver aan.”

(2) De Belg Brijs schreef met *De engelenmaker* een prachtig, fascinerend verhaal dat veel lijkt op het verhaal dat bijna tweehonderd jaar eerder door de Engelse Mary Shelley werd geschreven: een man probeert een levend wezen te creëren en wordt geconfronteerd met de griezelige gevolgen. Terwijl Shelleys Frankenstein een eng monster ter wereld brengt, kloont de Victor Hoppe van Brijs drie kindertjes die zijn evenbeeld zijn, met rood haar en hazenlip. Hoppe is geobsedeerd door de wens om God te kunnen evenaren en de macht te krijgen over het scheppen van leven. Sterker nog, hij wil God verslaan, “het nakijken geven”, door de fouten uit het menselijk lichaam weg te werken.

*naar: Sandra Kooke
uit: Trouw, 17 augustus 2006*

Sandra Kooke is als kunstredacteur werkzaam bij dagblad Trouw.

De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteur(s). Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke tekst(en), raadplege de vermelde bronnen. Het College voor Toetsen en Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen.

Onderzoek naar de waardering van *De engelenmaker*

*Stel, bij het vak Nederlands moet je ter voorbereiding op je mondelinge literatuurexamen een uitgebreid onderzoek doen naar de waardering van de roman *De engelenmaker* (2005) van de Vlaamse auteur Stefan Brijs. In het tekstboekje vind je enkele bronnen die voor dit onderzoek bruikbaar kunnen zijn. Als een eerste stap in dit onderzoek verdiep je je in de argumentatie van elke bron. Je beoordeelt vervolgens de bruikbaarheid ervan en brengt de overeenkomsten en verschillen in argumentatie tussen de bronnen in kaart.*

Lees bron 1.

- 2p **29** In bron 1 wordt *De engelenmaker* positief beoordeeld. Geef uit alinea 1 en 2 vijf argumenten voor dit oordeel. Nummer de argumenten en geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Lees bron 2.

- 1p **30** In bron 2 komen de leerlingen Jouk en Wida aan het woord over de roman. Geef het standpunt over de roman *De engelenmaker* en het belangrijkste argument hiervoor in de reactie van Jouk. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

Wida geeft geen expliciet oordeel over *De engelenmaker*, maar is duidelijk positief.

- 1p **31** Op basis van welke twee kenmerken van de roman oordeelt Wida positief?

Lees bron 3.

In alinea 2 en 3 van bron 3 staan twee recensies centraal waarin negatief over *De engelenmaker* wordt geoordeeld.

- 2p **32** Noem drie argumenten voor dit negatieve oordeel waarin deze twee recensies overeenstemmen. Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

- 3p **33** Geef vier inhoudelijke en/of stilistische kenmerken van bron 3 waardoor deze bron betrouwbaarder overkomt dan bron 2. Laat de vindplaats en auteur van bron 3 hierbij buiten beschouwing.

Lees bron 4.

Je kunt erover twifelen of bron 4 voor je waarderingsonderzoek bruikbaar is.

2p 34 Geef twee argumenten waarom bron 4 hiervoor niet bruikbaar is. Baseer je antwoord op de inhoud van bron 4. Laat de vindplaats en auteur van bron 4 hierbij buiten beschouwing.
Geef antwoord in een of meer volledige zinnen.

2p 35 Noem drie aspecten van *De engelenmaker* waarover zowel bron 1 als bron 3 positief is.

“Je ziet alles vanuit diverse oogpunten waardoor je je eigen mening over de situatie kan scheppen.” (Wida, regels 7-8, bron 2)

1p 36 Wordt ditzelfde argument voor een oordeel over *De engelenmaker* ook gebruikt in een andere bron?

- A Het wordt ook gebruikt in bron 1.
- B Het wordt ook gebruikt in bron 3.
- C Het wordt ook gebruikt in bron 4.
- D Het wordt in geen andere bron gebruikt.

De rol die wetenschap en religie spelen in *De engelenmaker* wordt wisselend gewaardeerd in bron 1 tot en met 4.

2p 37 Bepaal per bron of de rol van de **wetenschap** in *De engelenmaker* duidelijk positief of negatief wordt gewaardeerd, of dat dit niet eenduidig kan worden bepaald.

Neem de nummers van de vier bronnen over en zet daarachter *positief*, *negatief* of *niet te bepalen*.

2p 38 Bepaal per bron of de rol van **religie** in *De engelenmaker* duidelijk positief of negatief wordt gewaardeerd, of dat dit niet eenduidig kan worden bepaald.

Neem de nummers van de vier bronnen over en zet daarachter *positief*, *negatief* of *niet te bepalen*.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.